

TERORIZAM I DRUŠTVO

Pregledni rad
UDK 301+323.285
Primljeno u rujnu 1981.

SOCIOLOGIJA I TERORIZAM

Vjeran Katunarić

Filozofski fakultet, Zagreb

Tri priloga o terorizmu u ovom broju časopisa »Revija za sociologiju« ukazuje na jednu od čudnih sudbina sociologije. Usporedimo li Comteov zavjet o sociologiji kao znanosti koja će na racionalan način čuvati društveni red s onim što navodi Katarina Tomaševski u prvom prilogu — da danas tipičan terorist u zapadnim zemljama ima sociološko obrazovanje — postaje jasnije zašto je sociologija katkada zanimljivija od pojave koje ona proučava. Terorizam je oličenje rušilačke metafizike koju je Comte najviše ocrnio.

Služeći se poznatom parafrazom, Slobodan Drakulić označava terorizam kao prijelaz iz »oružja kritike« u »kritiku oružjem«. Sve to ukazuje, suprotno pozitivističkom idealu, da u sociologiji mora postojati veće refleksivno polje nego u drugim znanostima, gdje svaka veća analiza uključuje i samoanalizu. Nema sumnje da se korelacija između porasta terorizma i trajanja krize u sociologiji može objasniti transformacijom univerziteta ili barem jednog njegovog dijela u, kako sugeriraju neki istraživači pa i sami teroristi, »mjesto za parkiranje«; tamo su među najbrojnijima registarske tablice s oznakom »sociologija«. Međutim, možda je sretna okolnost u tome što jedan dio (zaposlenih) sociologa nalazi smisla u analizi terorizma kao društvene pojave, pružajući na taj način ne samo razumijevanje u odnosu na svoje kolege s onu stranu racionaliteta nego i stanovite nade u drugačija viđenja i rješavanja društvenih problema.

Skup uzroka terorizma što ih iznosi Katarina Tomaševski, pozivajući se na već brojne i različite interpretacije, obuhvaća historijsku, pravnu i socio-ekonomsku analizu društvenog konteksta terorizma te pretežno sociopsihološku analizu samih terorista. U vezi s tim analizama, nameću se dva osobito važna pitanja:

1) da li bi proces političke legitimizacije terorističkih grupa bio dovoljan uvjet za značajno smanjivanje političkog nasilja (primjer s PLO?);

2) da li širenje objekta terorističkog nasilja izvan sfere »direktnih« političkih protivnika ima veze s promjenama u strukturi vlasti kao i s novom percepcijom o njenom utjecaju u društvu (što proizlazi, barem što se tiče lijevog terorizma u zapadnim društvima, iz jedne kvalitativno nove antidruštvene svijesti)?

Odgovor na prvo pitanje riješio bi mnoge nepoznanice. Prva dva priloga, osobito Drakulićev, sugeriraju jedno takvo usmjerenje kroz mnoštvo činjenica o terorizmu: ako legitimizacija terorističkih grupa nije i kraj upotrebe terora kao metode političkog sukobljavanja, ako je prekid s terorizmom samo interludij za prelaz na teror (ovog puta s pozicije diktature vlasti prema dojučerašnjim saveznicima), preostaje gotovo fatalistički zaključak o posljedicama upotrebe terora u ime bilo koje ideje. Jedno komparativno istraživanje, historijsko i buduće, o karijeri političkih grupa koje su se služile terorom, dovelo bi različite pravce istraživanja terorizma u pravo žarište.

Prilog S. Drakulića nudi u krupnim potezima takvu komparaciju i zaključke na liniji lijevog terorizma. Upornom destrukcijom gradske gerile su danas razorile sve druge elemente suprotstavljanja društvu izuzev nasilja. Ono što sadrži relaciju samo prema vlasti lako se u vlast i pretvara. Drakulić iznosi dalekosežan zaključak o »neostaljinističkoj« transformaciji terorističkih grupa, čime sasvim dovodi u pitanje mogućnost drugačijeg ishoda. Dakle, terorizam priprema teren teroru i obrnuto.

Drugo pitanje tiče se zapažanja koje iznosi K. Tomaševski o dekonceptualizaciji krivaca za društvenu nepravdu u svijesti terorista. Radi se o jednoj reduciranoj viziji društva na koju utječu činioci socijalizacije kao i činioci učvršćenja strukture vlasti.

U modelu socijalizacije u porodicama gornjeg segmenta srednje klase, iz kojeg potječu mladi teroristi, kategorija društvenog autoriteta nije, po našem mišljenju, za mnogu djecu nešto što stoji u hijerarhiji. »Društvo« se ne nalazi ni »gore« niti »dolje«, nego se nalazi sa strane poput prezaposlenog oca djece iz tih porodica. Život »sa strane«, uz okruženost obiljem ali i izolacijom, često je jedini izlaz što ga takva porodica nudi djetetu koje je odbilo da naslijedi ulogu svoga oca ili svoje majke, ali ipak ne mora ići »dolje« da bi steklo kruh. Ta uvjetna odbačenost biva potencirana izborom takvih vrsta visokog obrazovanja za koje ima sve manje interesa u strukturi privrede i politike. Stoga nije čudno što te djevojke i mladići preuzimaju moralnu logiku buntovnika iz Trećeg svijeta. Kao i kod ovih i kod mladih terorista optužba se širi na cijelo društvo obilja. Kao što je neodređen njihov protivnik tako je neodređen i štićenik, jer je »proletarijat« koji oni brane i koriste u nazivima svojih grupa prije imaginarni pojam nego realni supstrat njihovih interesa. To pripada novoj eshatologiji grijehova i iskupljenja, a nje-ne elemente možemo naći svugdje ondje, kao npr. u Sartreovu predgovoru Fanonovim »Prezrenima«, gdje se na homogenizaciju zapadnih društava gleda i kao na moralni poraz nekapitalističkih klasa.

Proces transformacije vlasti također pogoduje formiranju morala globalne optužbe u terorističkoj svijesti. Naime, klasični nominalistički tretman vlasti od strane anarhističkih terorista bio je uspješan u vrijeme koje je bilo pod uplivom liberalnih strujanja ili kad je vlast ovisila o karizmatičkim kvalitetama pojedinaca. Ulaskom tehnostrukture vlast se racionalizira i dobiva sistemski karakter, čak suviše širok. Donje klase prihvaćaju reprezentativnu vrijednost privrednih i političkih institucija, djelujući katkada kao veoma konzervativne snage sistema. To se uklapa u percepciju terorista o amoralnom totalitetu društva, no to je ujedno najnepovoljnija okolnost za

njihov uspjeh. Očito je da i teroristi pokušavaju, kako je to napisao jedan talijanski sociolog, »tehnologizirati« organizaciju i aktivnost, idući tako ususret potrebama vremena, i izaći iz svoje liberalne ili pak karizmatičke faze.

Jedna od logičkih konzekvenci Drakulićeva eseja je ponovo isticanje prednosti što je ima »klasična« (Marxova?) analiza nužnih i dovoljnih uvjeta revolucionarne transformacije svijeta, ovog puta u znaku post festuma »nove ljevice«. Na tragu te konzekvence jest i prilog Mirjane Oklobdžije pisan s jasne pozicije objektivne analize.

Na primjeru Italije, koje je dakako obavezan za svaku analizu terorizma a manje može služiti za ilustraciju općenitih pretpostavki o evropskom terorizmu, M. Oklobdžija je primijenila osnovni sociološki pristup: odnos između političkog nasilja i razvojnog konteksta društva. Jedna ekstenzivna statistička analiza dala je preciznu sliku o tome da je desni terorizam u Italiji više prisutan u zaostalim južnim područjima Italije a lijevi terorizam u industrijski razvijenim sjevernim područjima. To je veoma zanimljiva činjenica čiju validnost valja dalje ispitivati, kao i to u čemu se sastoji utjecaj »sociokulturnog kompleksa« na »karakter i opseg političkog nasilja«.